HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתאי ההיא איתתא קא צווחה קמיה ולא הוה משגח בה א"ל לא סבר ליה מר [1]אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה א"ל [א]שיננא רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב ב"ד דכתיב [2]בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליהם וגו' א"ל ר' זירא לר' סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא א"ל לא מקבלי מינאי א"ל אע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר דא"ר אחא בר' חנינא מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב [3]ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה וגו' א"ל הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים אמרה לפניו רבש"ע היה בידם למחות ולא מיחו אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם [ב](אמר) לפניו רבש"ע אם לפניך גלוי להם מי גלוי והיינו דכתיב [4]זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו וממקדשי תחלו וכתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית [ג]תני רב יוסף אל תקרי מקדשי אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו ומיד [5]והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת מי הוה אמר להו הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני ומאן נינהו ששה אנשים א"ר חסדא קצף אף וחימה ומשחית ומשבר ומכלה ומ"ש תיו אמר רב תיו תחיה תיו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה [ד]דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת (אמר) ר' שמואל בר נחמני [ה]אלו בני אדם שקיימו את התור' כולה מאלף ועד תיו מאימתי תמה זכות אבות אמר רב מימות הושע בן בארי שנא' [6]אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי ושמואל אמר מימי חזאל שנאמר [7]וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב [8]ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה ר' יהושע בן לוי אמר מימי אליהו שנאמר [9]ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי [את] כל הדברים האלה וגו' ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו שנאמר [10]למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת וגו': אמר רב אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חטא דכתיב [11]הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו' אין יסורין בלא עון דכתיב [12]ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם מיתיבי

זקנים. סנהדרין: **רישך בקרירי.** אני שאיני רבך איני נכוה אבל מר עוקבא שהוא ראש לי ולך ואב ב"ד יכווה בחמין: **דכתיב בית דוד וגו'.** לא ענש אלא מי שבידו לשפוט: **חוץ מדבר זה.** שנא' במקרא זה שהוציא דבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו: **והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה.** אלו צדיקים: **שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה.** שאני רוצה לשלוח בעיר: **היינו דכתיב.** מעיקרא ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ולבסוף וממקדשי תחלו: **ממקודשי.** שהודה למקטרג מדת הדין וחזר מן הטוב: **מי הוה מזבח הנחשת.** בימי יחזקאל והלא שלמה גנזו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה דכתיב (מלכים א ח) כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל [ו] כאדם האומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה: **ממקום שאומרים שירה.** מן הלוים שאומרים שיר בכלי נחשת: **תיו תמות.** לרשעים: **חותמו של הקב"ה אמת.** אמצעית לאותיות וראשון ואחרון על שם אני ראשון ואני אחרון ואני הוא: **אלו בני אדם שקיימו התורה כולה.** התיו סימן להם שקיימו התורה מראש ועד סוף: **ואיש לא יצילנה.** שאין עוד זכות לאבות שאכלוה: **ויפן אליהם למען בריתו את אברהם וגו' ולא השליכם מעל פניו עד עתה.** אבל מכאן ואילך השליכם ולא פנה אל ברית אבות: **ה' אלהי אברהם ואלהי יצחק וישראל היום יודע.** שאתה זוכר ברית אברהם יצחק וישראל מדקאמר היום יודע ותו לא מכלל דתמה ועל ידי רחמים הוזכרה להם בימי חזאל [ז]: **בימי חזקיהו.** דכתיב מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת ולא זכות אבות: **בלא חטא.** וחטאו של אדם גורם לו מיתה: **בשבט ובנגעים.** היינו יסורים וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון:

בעטיו

ואע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר. היינו היכא דספק אי מקבלי כדאמר בסמוך לפניהם מי גלוי[א] אבל היכא דודאי לא מקבלי[ב] הנח להם מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין כדאמרינן בהמביא כדי יין (ביצה דף ל. ושם) ובפרק שואל (לקמן דף קמח:) גבי תוספת יוה"כ[ח] :

ועל הרשעים תי"ו של דם. לא מקרא קאמר הכי אלא מסבר' דהא דכתיב והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה היינו בצדיקים גמורים: **מזבח** נחשת בימי שלמה מי הוה. כדכתיב[ט] שלמה הסירו כי היה קטן מהכיל[ג] וא"ת והא כתיב בדברי הימים (ב ד) ויעש שלמה את מזבח הנחשת וי"ל דדרשינן ליה כי הכא מזבח שאומרים לפניו שירה בכלי נחשת:

קצף אף וחימה. קשה לרשב"א דאמר בפ"ק דמסכת ע"ג (דף ד. ושם) כתיב חימה אין לי וכתיב נוקם ה' ובעל חימה ומשני כאן לישראל כאן לנכרים אלמא דאין להקב"ה חימה על ישראל ואההיא דמס' ע"ג קשה דבס"פ ארבעה נדרים (דף לב.) אמר חימה משה הרגו דכתיב חימה אין לי ופריך והא כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ומשני תרי חימה הוו:

ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. אומר רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות[ד] ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל[ה] דייק מדכתיב למען בריתו[ו] ולא למען זכותו ואומר ר"י דבויקרא רבה (פ' לו) דייק מעד עתה כדפי' בקונטרס[ז] ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור"י אלא שמואל קאמר לרשעים תמה אבל לצדיקים לא תמה ובצדיקים איירי ר"י תדע דהא ר"י[ח] אמר בסמוך דמימי חזקי' תמה זכות אבות והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתר הכי תחון זכות אבות[ט] ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות ובשלהי ויקרא רבה רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת ולעולם אנו מזכירים אותם וכן הוא אומר[י] כי אל רחום וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך וגו':

אין מיתה בלא חטא. פי' (מיתה) לפי שהגזרה באה אף על השגגה ואין יסורים בלא עון של מזיד כדאמר ביומא (דף נו:) חטאים אלו השגגות עונות אלו הזדונות ואף על גב דאמר (שבועות דף ח:) גבי שעיר של יה"כ להגין עליו מן היסורים משמע דיסורים באים על שוגג הכא איירי ביסורי נגעים שהן מכוערים כדמייתי קרא:

ארבעה

מסורת הש"ס

א) [לקמן קנג. וש"נ ועי' מ"ש בחגיגה טו: על הגליון], ב) [צ"ל אמרה], ג) [ע"ז ד. ע"ש], ד) יומא סט: סנהדרין סד., ה) [צ"ל אמר אלו וכו'], ו) [זבחים נט:], ז) [וע"ע תוס' ב"ב ס: ד"ה מוטב ובתוס' ע"ז ד. ד"ה שהיה בידם], ט) [דה"ב ז' ז'], י) [דברים ד, לא],

גליון הש"ס

גמ' ר"י הוה יתיב. עי' ב"ב דף י ע"ב תוס' ד"ה עליונים: שם א"ל ר"ז לר' סימון לוכחינהו. עי' מדרש רבה איכה שני ד"ה ולא זכר הדום רגליו: שם אמר רב מימות הושע בן בארי. ירושלמי פרק חלק ושם איתא הך לימוד בשם שמואל: תוס' ד"ה מזבח נחושת וכו' שירה בכלי נחושת. עי' זבחים דף ס ע"א תוס' ד"ה ה"ק: שם ד"ה ושמואל וכו' ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל. אולם בירושלמי פ' חלק מסיים עד עתה עד אותה שעה הזכות קיימת והיינו כפי' רש"י:

מוסף תוספות

א. כלומר והיה להם למחות עד שיתברר להם שלא יקבלו מהם. מאירי. ב. אין נענשים כלל ולא עוד אלא שהשתיקה נאה להם והוא שאמרו. מאירי. ג. את העולה ואת המנחה. מי' הר"ן. ד. [ו]כדכתיב (דברים ד, לא) ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. מי' הר"ן. ה. הכי. מי' הר"ן. ו. את אברהם, משמע למען בריתו. מי' הר"ן. ז. דקאמר התם עד עתה זכות אבות קיימת. תוס' הרא"ש. ח. גופיה. תוס' הרא"ש. ט. אלא זכות אבות קיימת לעולם והא דאמר מאימתי תמה זכות אבות היינו לרשעים גמורים כמותם. תוס' הרא"ש.

רב נסים גאון

דאמר ר' חנינא חותמו של הקב"ה אמת. תמצא עיקר דברי ר' חנינא בפרק בא לו כהן גדול [דף סט] במס' יומא ובפ' ד' מיתות [דף סד] במס' סנהדרין. ובתלמוד ארץ ישראל במסכת סנהדרין אמרו בדבר זה טעם נאה ביותר ונראה לי לכתבה הנה, והכי אמרו מהו חותמו של הקב"ה רב ביבי בשם ר' ראובן אמר אמת, מהו אמת אמר ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר ר' שמעון בן לקיש אלף ראשה דאלפא ביתא, מם באמצעיתה, תיו בסופה לומר [ישעיה מב] אני ה' ראשון שלא קיבלתי מלכותי מאחר, ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף, ואת אחרונים אני הוא שאין עתיד למוסרה לאחר. ואיתא נמי בבראשית דר' אושעיא [פרשה פא].

תורה אור השלם

1 אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת דָּל גַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה: משלי כא יג

2 בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְיָ דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם: ירמיהו כא יב

3 וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ: יחזקאל ט ד

4 זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו הַתָּו אַל תִּגַּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת: יחזקאל ט ו

5 וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנֶה צָפוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לָבֻשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת: יחזקאל ט ב

6 וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: הושע ב יב

7 וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז: מלכים ב יג כב

8 וַיָּחָן יְיָ אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פָּנָיו עַד עָתָּה: מלכים ב יג כג

9 וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: מלכים א יח לו

10 לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כִּסֵּא דָוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם קִנְאַת יְיָ צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת: ישעיהו ט ו

11 הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה: יחזקאל יח כ

12 וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם: תהלים פט לג

מוסף רש"י

חותמו של הקב"ה אמת. שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו חותם עמהם בתקנתם את חותמו (סנהדרין סד:).

רבינו חננאל

זקנים מה חטאו, אלא על שלא מיחו.